

Духовното развитие на човека

GA 84

Рудолф Щайнер

I. <u>Вътрешното преживяване на дейността на мисленето</u>	20 април
II. <u>Физическият свят и морално-духовните импулси</u>	21 април
III. <u>Човешката способност за познание в етерния свят</u>	22 април

I. Вътрешното преживяване на дейността на мисленето

В последните си лекции разглеждах природата на човешкото същество по начин, който мисля, че нашите посетители, които ни дават удоволствието да посещават Курса за учители тук, няма да са имали затруднения да проследят. За да се свърже с последната си лекция, ще обобща накратко основните моменти.

Говорейки за външните наблюдения и сетивни възприятия на човека и за начина, по който интелектът, евентуално подпомогнат от експерименти, е способен да ги подреди и координира, посочих, че във всички тези функции, на първо място, само физическото тяло на човека е в активно проявление.

Това физическо тяло е пронизано от това, което може да се нарече етерно тяло или тяло на формиращите сили - по-фина организация на човешкото същество, Втори човек в човека, така да се каже. Как може човек да има действително възприятие за този Втори човек? Трябва отново и отново да се подчертава, че в никакъв случай не е толкова трудно да се постигне истинско възприятие за този Втори човек, възприятие, толкова ясно и автентично, колкото всичко, възприемано от сетивата или замислено от разсъждаващия интелект. Едно нещо обаче е необходимо, защото в наше време човекът не живее с такава интензивност в самата стихия на мисълта, както в по-ранните епохи на еволюцията, а възприема по-пасивно отношение към мисълта и се задоволява да оставя впечатления просто да идват при него от света на сетивата. Поради тази причина е необходимо мисленето да *се укрепва* чрез упражнения. Разбира се, човекът днес има мисли, но той едва ли може да има истинско прозрение за природата и дейността на мисленето, защото по силата на навика той позволява на външните сетивни впечатления да се вливат в мислите му в момента, в който се събуди от сън, защото той се фокусира само върху тези външни сетивни впечатления. Вярно е, че това изпълва мислите му със съдържание, извлечено от външни сетивни възприятия, но той всъщност не чувства или преживява *собствената си мисловна дейност*. Съвременният човек може да постигне това обаче с помощта на такива упражнения, каквито посочих например в книгата си „Познание за висшите светове и неговото постигане“.

Такива упражнения изискват от човека сякаш да се хвърли с цялото си същество в дейността на мисленето, да се отдаде на това мислене с цялата си вътрешна интензивност и, с пълно безразличие към това, което му представят външните сетива, да живее съзнателно и изключително в тази дейност на мисленето.

Може да бъде от голяма полза в тези медитативни упражнения, ако човек е имал известна практика в математиката, особено в геометрията. Що се отнася до мисловната дейност, която трябва да се прилага в геометрията, човек трябва само да направи решително потапяне, така да се каже, в собствената си най-съкровена същност, за да изпита природата на това мислене в неговата независимост, в

неговата пластичност, във вътрешния му преплетен живот и човек има опит с мисловната дейност, когато рисува, да речем, триъгълник.

Разбира се, можете да нарисувате триъгълник на черната дъска. Но дали това е триъгълник в действителност? Това, което имате на черната дъска, не е триъгълник, а огромен брой малки частици тебешир, които са полепнали по дъската и биха могли да бъдат преброени, ако човек има достатъчно мощен микроскоп. Това не е триъгълник! Да се мисли, че триъгълникът е там на черната дъска, е глупост. Можете да имате триъгълника *само* в ума си, в *мисълта*, която формирате с помощта на тези парченца тебешир на черната дъска. Но без използването на тебешир и черна дъска, когато просто седите или стоите спокойно, без дори да помръднете пръст, когато имате само идеята, мисълта за триъгълника, фиксирана в ума ви, тогава можете да си представите - но винаги само в мислите си - как започвате да рисувате линия тук, после втора, после трета. Тогава можете да живеете в тази *вътрешна* дейност, без да правите нищо *външно*. Можете да правите все повече и повече упражнения от този вид, особено по-сложни. Например (рисува се на черната дъска): тук имате парче червен тебешир, а тук - зелен тебешир. Рисувам го отново и сега можеш например да направиш следното. Това, което си си представил пред себе си в тези две фигури, трябва да направиш навътре; сега, както преди нарисува триъгълника наум, бързо си представете това: червеното се простира в зеленото дотук, а зеленото се промъква под червеното, така че тази фигура расте от онази, а онази от онази, изцяло в мисълта. Ето ви червеното в центъра, зеленото около него. Сега си представете как червеното се разширява, зеленото се свива и след това получавате зелен кръг в центъра и около него червеното колело; след това обратното: червеното се движи навътре, зеленото се разширява и вие продължавате да се променят от едното към другото в ритмична последователност, вътрешен кръг, външно колело: червено, зелено; зелено, червено; червено, зелено; зелено, червено... Вие си го представяте, без да е необходимо да правите нещо външно. И постепенно ще осъзнаете, че да *мислите*...означава да правиш нещо вътрешно, точно както човек използва ръцете или ръцете си външно. Когато използваш ръката си, ти я осъзнаваш. Така че сега трябва да се научиш да осъзнаваш силите на мисълта. Когато осъзнаваш, че упражняваш ръцете си, ти усещаш физическото си тяло. Когато започнеш да упражняваш мислите си по този начин, ти усещаш Втория Човек в себе си, етерното си тяло, тялото си от формиращи сили. Веднага щом стигнеш до точката, в която е нужно само да си дадеш ментален тласък, за да прехвърлиш осъзнаването си за движенията на ръцете и краката към осъзнаване на вътрешните си сили на мисълта, ти усещаш този Втори Човек в себе си, етерното си тяло, тялото си от формиращи сили. Но ти преживяваш този Втори Човек като изтъкан изцяло от мисли. И в този момент целият ти земен живот се разпростира пред теб, сякаш присъстващ. В един панорамен обзор виждаш земния си живот чак до най-ранното си детство.

Това, което тук се преживява като Вторият човек, не е пространствено тяло, а *времево* тяло. И както вече казах в хода на тези лекции, когато се рисува скица на физическото тяло, човек може да вмъкне в нея скица на това времево тяло. Но това представлява само *моментна фаза*, сякаш зървава светкавица. Това тяло от формиращи сили не живее в пространството, освен в един мимолетен момент. В следващия момент то вече се е променило. То е винаги в състояние на поток, постоянно променящо се. И тази промяна се преживява като жизнена картина. Но едновременно с това преживяване човек се чувства част от цялата вселена, вече не се чувства затворен в кожата си, а чувства, че всъщност се намира в това състояние на поток във вселената. Човек е всъщност само вълничка в етерния космос. – И преживява други аспекти на този Втори Човек.

Човек възприема, че този Втори Човек непрекъснато се опитва да разтвори физическата субстанция на тялото в нищото. В друга връзка казах на някои от вас онзи ден: физическата материя, физическата субстанция *притиска*; етерните сили *засмукват*, извличат от пространството съдържанието, което го изпълва, засмукват всичко. И през целия си земен живот ние живеем в това взаимодействие на сили. За храна ние приемаме физическа материя в себе си. Чрез процеса на хранене тази физическа материя се влива в тялото ни, задействайки всякакви

процеси в съответствие със собствената си природа. Когато ядем кисело зеле, то навлиза в нашата система, където действието му е обусловено от собствените му химични и физични свойства. Когато пием мляко, действието му протича според природата на млякото. Но много скоро това действие на млякото и зелето се прекратява. Етерното тяло започва да атакува свойствата на млякото и зелето, за да ги унищожи. Така че в нашата система се води постоянна битка между действието на свойствата на зелето и млякото, от една страна, и, от друга, противодействието, което цели тяхното унищожение. Тази битка се води и нейният ефект се проявява в това, което човек отделя, и в това, което, като формиращи сили, като свръхсетивна организация на човека, се движи в посока на главата. В точна пропорция на количеството материя, което отделяме през различните отделителни органи, същото количество се променя в другата посока в отрицателна материя, в отрицателна субстанция, която живее като принцип на *засмукване в нашата нервна система, особено в мозъка ни*.

Никой не може да разбере човешкото същество, гледайки само физическото тяло, защото тогава виждаме, само от периферията, не повече от част от процесите, протичащи в човешкия организъм. Придобиват се известни знания за процесите, протичащи в храносмилателния тракт, и за това какво се отделя чрез изпотяване и т.н. Но за цялото отделяне, тоест всичко, което преминава в грубо материалното състояние, има другият полюс, представляващ това, което се вкарва в нервната система като *етерния* елемент. За всичко, което отделяме като материална субстанция, в нас се влива етерният еквивалент. Този етерен елемент се вихри, бушува и се вплита в нашето етерно тяло или тяло от формиращи сили, което ни прониква по начина, който описах.

И човек се учи да познава себе си като този Втори Човек, като наблюдава как силата на паметта, способността да се запомня, може да се промени. В обикновения живот ние осъзнаваме външните впечатления. Те продължават навътре, навлизат в нашите мисли, в нашите ментални образи и след това спират. Можем да ги извикваме отново, но вътрешната сила, чрез която ги извикваме, не се простира отвъд нервните окончания.

Вземете например окото. Това, което се случва, когато възприемаме нещо отвън, е, че ние прокарваме окончанията на зрителния нерв, които са разпръснати в окото, директно в кръвообращението на окото. Така се осъществява възприятието. Когато обаче *си спомняме* само, ние не проникваме по-далеч от мястото, където зрителният нерв завършва в окото. С нашето етерно тяло или тяло на формиращите сили ние не достигаем през нервните окончания до кръвообращението.

Когато сега засилваме мисленето, не е като да изпитваме просто отскок на сан-Љ, както при обикновеното функциониране на паметта, когато външните възприятия се трансформират в ментални картини, които след това се задържат и отблъскват. Ако, така да се каже, наобратно, възприемем и етерното в света, ние проникваме също

толкова дълбоко в организма си с това етерно мисловно съдържание на света, колкото и с обикновените си споменни картини, които обаче са само спомени от живота. И тогава развиваме съзнание за етерното, действащо в космоса; живеем в етерните формиращи сили на света.

Как човек преживява себе си, когато живее съзнателно в тъканта на етерните космически сили, може да се скицира по следния начин. (Чертежът не може да бъде възпроизведен тук.) Тук имаме играта на етерните сили в тяхното многообразно проявление. Това трябва да се разглежда конфигуративно. Всичко живее и се влияе в него. И тогава човек преживява себе си в това етерно тъкане. Това създава странна картина, но така е и така трябва да се представи. Краката и стъпалата са едва забележими. Човек има чувството, че в един момент, така да се каже, израства от тази игра на етерните сили. Човек преживява тяхното действие до нервните си окончания. То преминава през гърба и продължава към нервните окончания в предната част на тялото и това е крайната граница, до която се простира етерният свят в нас. Това е позицията на човека в настоящия етерен космос. Начинът, по който човек преживява етерния свят, когато се оказва сякаш притиснат в някакъв краен ъгъл на етерния космос, е, че той достига само с ръба си до организма му, където етерното действие спира. Накратко, това е начинът, по който човек се учи да живее в етерния свят.

И наистина това в никакъв случай не би било толкова трудно постижение, ако само в днешно време хората си правеха труда да практикуват такава умствена дейност, каквато описах. Най-лесният начин да станете адепт в този начин на мислене е да усвоите по правилния начин и наистина да преживеете това, което се съдържа в моята „Философия на духовната дейност“.

Например, има раздел, който разглежда това осъзнаване на дейността на мисленето във връзка с етичния и морален принцип в света. Това, което описах там, е същото от качествен аспект. И когато човек изучава „Философията на духовната дейност“ по правилния начин, той започва да разбира каква е природата на този живот в Етерното, какво всъщност е това преживяване на формиращите сили.

Вътрешният аспект на дейността на говоренето

Следващото ни преживяване, след преживяването на мисловната дейност, може да бъде осъзнаването на говорещата дейност. И начало може да се постави с речта в обикновения, ежедневен живот. Само че е необходимо да се обучим както в управлението на речта, така и в управлението на мисълта. Контролът върху последната трябва да се постигне до степен, в която сетивата са безмълвни, човек живее само в активно мислене, сетивните впечатления са елиминирани. Що се отнася до речта, необходимо е да се достигне точката, в която има много да се каже – защото човек трябва да владее думите и да не бъде неартикулиран – но в същото

време да може по желание да обуздае импулса за известно време и да практикува абсолютна тишина.

Знам, че за някои хора това е твърде сложна задача; но за да се придобие познание за Третия човек, това е абсолютно необходимо. Човек трябва да има ясна представа какво означава да е нетърпелив да произнесе внимателно подготвена реч, думите да са на върха на езика и въпреки това да мълчи. Ето как човек се учи да практикува *активно мълчание*. Да практикува пасивно мълчание – както би се направило в празна стая (не безвъздушна стая, разбира се, но без други присъстващи), когато няма с кого да говори – да мълчи пасивно е безполезно? Човек трябва да се научи да мълчи *активно*.

Сега можете да кажете: Наистина скучен човек, който обикаля и практикува мълчание в компанията на хора, приближава се до тях и вместо да говори с тях, просто ги гледа и остава обгърнат в мълчание. Е, признавам, скъпи приятели, че социално това със сигурност не би било приятно; всъщност би могло да се окаже изключително плодотворно за духовния напредък и биха могли да последват благотворни резултати, ако например човек присъства на парти, на което хората, включително и той самият, по принцип в никакъв случай не мълчат, и ако сега започне да практикува мълчание. Човек не казва нищо, въпреки че знае много и, като дава щедро от запасите си от знания, преди винаги е бил добър оратор.

Казвам, че човек би могъл да направи това, но не е нужно да го прави външно и въпреки че би могло да бъде плодотворно, не би било толкова полезно, когато се стреми към високо; идеята е, че цялото упражнение, както го описах, се извършва вътрешно, че човек е напълно подготвен да говори, но има способността да потиска импулса вътрешно.

Ще разберете по-добре какво имам предвид, когато ви кажа например, че в обикновения, ежедневен живот човек не мисли в истинския смисъл на думата. Човек мисли в областта на математиката, ако например си представи триъгълник по начина, който описах. Човек наистина мисли, особено когато умът е зает с необичайни неща, за които езикът няма думи. Но когато е напълно погълнат от нещата, които днес съставляват съдържанието на настоящия популярен интерес, човек всъщност не мисли, защото в този умствен процес органите на речта постоянно вибрират заедно, макар и толкова тихо, че не се чува. Умствената дейност на съвременния човек, който толкова не обича да мисли за нещо, което не се намира във външния свят на сетивата, не е истинско мислене. Умът просто вплита сенчести картини от думи.

Можете сами да го изпробвате и ще откриете, че това вплитане на душата в сенчестите образи на думите е факт. Когато човек наистина може да доведе ларинкса навътре в състояние на пълен покой, като същевременно поддържа онази вътрешна активност на душата, която обикновено оживява движенията на ларинкса, така че бягството от изговорената дума да остане изцяло вътрешно упражнение –

ако, с други думи, човек прави с речта това, което преди е правил с мисленето, т.е. трансформирана способност за памет (където човек натиска само до нервните окончания, докато сега упражнява речта само до ларинкса, точно до точката, в която последният е на път да прекъсне речта) – тогава постепенно ще се развие това, което в последните си лекции нарекох „дълбоката тишина на човешката душа“, защото ограничаването и предотвратяването на речта навътре означава развиване на дълбоката тишина на душата.

За да добиете представа какво означава тази дълбока тишина в душата, представете си, че сте в град, може би не в Базел, а в Лондон или в още по-шумен град. Вие сте сред този шум и суматоха. Сега напускате града и шумът постепенно затихва, докато се отдалечавате. В един момент се озовавате в тишината и уединението на гора. Казвате си: Всичко е тихо отвътре и отвън. Идва момент, когато тишината достига степен „нула“. Първо шумът, после той става по-тих, накрая абсолютна тишина в точката „нула“.

Но сега това може да отиде по-далеч. И наистина, този процес не само на преживяване на тишината на безмълвен външен свят и душата в покой, но и на преминаване в дълбоката тишина, може да бъде пряк резултат от въздържането от употреба на думи, като същевременно се поддържа онази пълна вътрешна активност, която обикновено е насочена към това да стане гласна. Човек просто се въздържа от използване на физическото тяло. (Описах различните медитативни упражнения в книгата си „Познание за висшите светове и неговото постигане“.) Тогава човек осъзнава, че има нещо отвъд точката „нула“ на покой. В публични лекции съм използвал едно общоприето сравнение. Казах: Да предположим, че някой с определено количество капитал харчи част от него и намалява средствата си; след това продължава да харчи, докато накрая не остане нищо; той е достигнал точката „нула“. Но той продължава да харчи и задлъжнява. Сега той има по-малко от нула; и така продължава. Тук математиците са въвели отрицателните числа: -6, -4, -2, 0, 2, 4, 6, 8 и т.н. По подобен начин можете да си представите как в царството на звука тишината в точка „нула“ преминава в отрицателна, в състояние, което е по-тихо от тишината, по-тихо от тишината. Можете да установите същите условия в дълбините на душата си.

Но тогава, когато външният свят вече не само е безмълвен, но е преминал отвъд простото мълчание, когато реакцията на душата се разпростира отвъд тишината в точка „нула“ в негативната сфера на всички външни звуци, тогава духът започва да говори от дълбините на душевната тишина и ние осъзнаваме нашия Трети човек, астралния човек, както казваме. Изразите нямат значение, те са терминология; би могло да послужи и друго име.

За този Трети, астрален Човек, ние осъзнаваме, когато достигнем дълбоката тишина на душата, и от тази дълбока тишина се чува Духовното, звучене, което е противоположно на физическия звук.

Това астрално тяло, както ще видите, ни отвежда във всяко отношение по-далеч, отколкото би могло да направи само етерното тяло. За да поясня това, нека го разгледам от космическа гледна точка.

Какво се опитва да направи съвременният физик или астроном, всъщност съвременният учен? Той изучава законите на природата. Чрез наблюдение или експеримент той ги установява. Тези закони на природата съставляват неговата наука. Те му представят това, което е присъщо на нещата. С това той би трябвало да се задоволи. Но вместо това той започва да се гордее със законите си на природата, започва да бъде арогантен. И сега твърди това, което по никакъв начин не може да докаже, че тези закони важат за цялата вселена. Той казва: Откритията, които правя в моята лаборатория на Земята, ако бъдат тествани при подобни условия, биха се оказали еднакво валидни и за най-далечните звезди на Вселената, звезди, от които светлината се разпростира на толкова много светлинни години, за да достигне Земята – хората се преструват, че тези неща имат смисъл – така че при подобни условия същите закони на природата трябва да преобладават там, защото тяхната валидност е абсолютна.

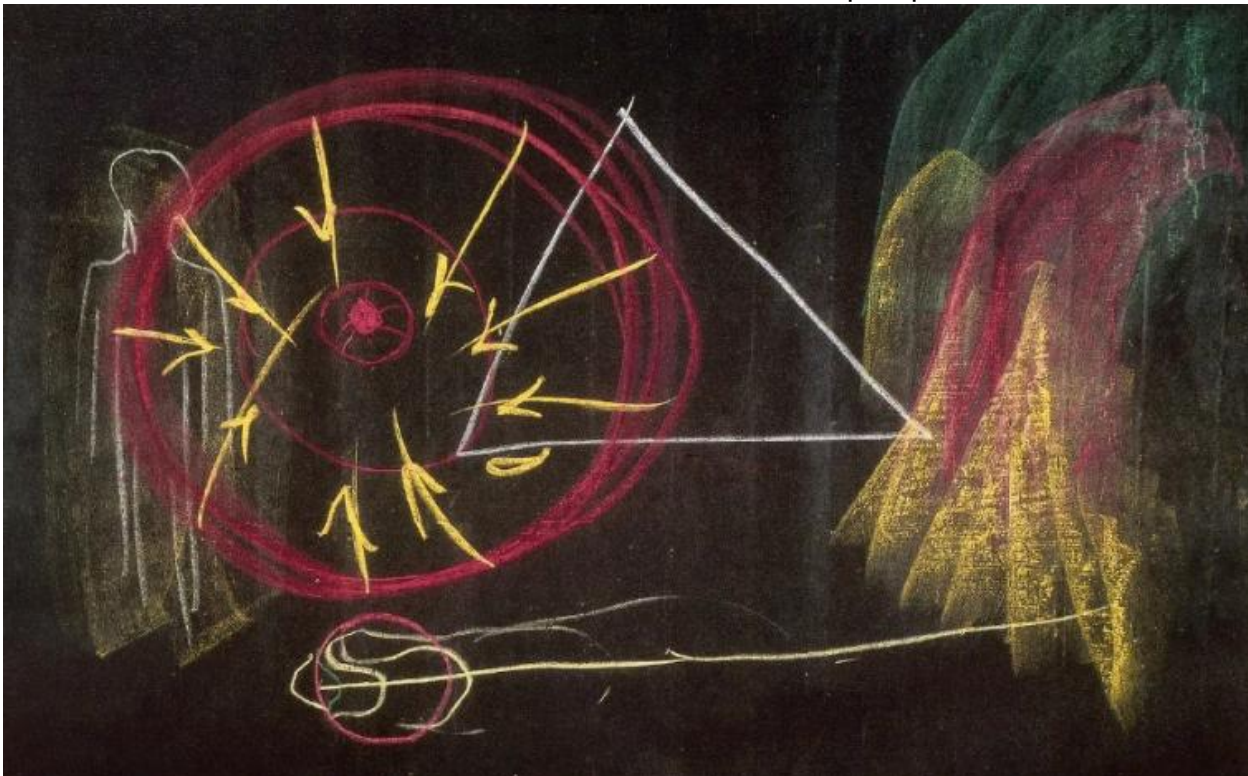
Да, но не е така. В своя източник светлината свети ярко в непосредствената си околност; колкото по-далеч от източника, толкова по-слаба става, толкова по-слаба става. Силата на светлината намалява в съотношение, равно на квадрата на разстоянието. Така е и със светлината. И колкото и да е любопитно, така е и на земята със законите на природата.

Валидността на това, което установявате на земята като природни закони, става все по-малка, колкото повече се отдалечавате от нея. Разбира се, изглежда ужасно да се каже подобно нещо и в очите на един усърден ученик на естествените науки всеки с подобни идеи непременно трябва да изглежда като пълен идиот. Това може да се разбере добре, защото когато това се случи и човек го погледне от гледна точка на съвременния учен, човек много лесно може да се постави на негово място. Само обратното не се случва: съвременният учен не може да се постави на мястото на духовния изследовател. Последният знае много добре как ученикът на естествените науки стига до своите факти. Такова разбиране липсва, когато случаят е обратен. Следователно повечето критики, отправени към духовната наука от тази страна, са, от тяхна гледна точка, напълно оправдани. Но те само показват, че ученикът на естествените науки не може честно да намери никакъв истински смисъл в това, което духовният изследовател има да каже. Това трябва да му се признае, защото е факт. Просто е отвъд него. Той самият трябва да стане духовен изследовател, преди да може да се влезе в полемика с него. Поради тази причина е очевидна безсмислицата на полемиката с човек, който, здраво закоренен в естествената наука, не се интересува от откритията на духовната наука.

Е, с казаното за светлината, изучаващият естествените науки ще се съгласи, тъй като сам го е открил, но що се отнася до законите на природата, той няма да се съгласи.

По отношение на светлината обаче, духовният изследовател трябва да направи уговорка. Естествените науки казват: Докато светлината се излъчва, силата ѝ намалява с разстоянието, докато накрая не отслабне до степен, в която силата ѝ е идентична със степента „нула“. Но подобно твърдение е също толкова умно, колкото ако някой каже: Ето, имам еластична гумена топка; сега я натискам. Естествено, топката има тенденция да се издува от другата страна. Еластичността избухва повърхността насам-натам. Сега някой казва: Това не може да бъде; ако натисна еластичното вещество, процесът трябва да продължава и продължава, само че накрая става толкова слабо, че вече не се усеща. – Не е така обаче: еластичността се възстановява.

И това важи и за светлината. Светлината не излъчва по начин, по който би могло да се каже: Там далеч е толкова слаба, че скоро ще се приближи до точката на тъмнината, но въпреки това продължава да се разпространява все по-далеч. Това не е вярно. Нейното излъчване се простира само до определена точка, до периферията на дадена сфера; след това се отбива. И когато се връща, е видимо само за духовния изследовател, а не за естествения учен. Защото, когато лъчението на светлината е изчерпало своята еластичност и се отбива, то се връща като *дух*, като *свръхсетивното*. Тогава естественият учен не може да го възприеме. Няма светлина, която да свети и да не стига до определена граница, от която да бъде отхвърлена обратно, за да се върне като *дух*. Това, което сега ви казвам за светлината, важи в същата степен и за законите на природата. Валидността на тези закони намалява, колкото по-далеч се отдалечавате в пространството. Но това

продължава само до външната обвивка на дадена сфера; по този начин всичко се връща обратно. Законите на природата обаче след това се връщат като мисли, вплетени в мъдрост. А това е космическият етер.

Космическият етер не излъчва навън спрямо Земята, а излъчва с центростремително движение от всички страни. Но това, което живее във всички тези *входящи* сили, които излъчват към Земята, са *творчески, изпълнени с мъдрост мисли*.

Космическият етер е едновременно и мисловен свят от формиращи сили. Има обаче разлика: Когато тук, на Земята, формирам мислите, които водят до законите на природата, тези мисли, образно казано, са спретнато подредени, така че може да се каже: съществува известно постоянство на материята, постоянство на енергията. Имаме изразители на закона за светлината и т.н. Формулировките на това, което живее в материята, се правят посредством мисли.

Но когато мислите се върнат, когато човек преживее как живеят в космическия етер, те не са мисли, родени от логиката, не са мисли с толкова ясно очертани очертания; те се преживяват като образни мисли, картини, въображения.

Когато възникнат подобни въпроси, човек се сблъсква със странни неща в съвременния културен живот. На някои от вас, присъстващи тук, казах преди няколко дни: През последните 40 до 50 години бяха изтъкнати безброй теории или, ако щете, хипотези за космическия етер. Някои го възприемат като твърдо тяло, други като течено тяло, трети като космически газ, като нещо в състояние на вихрено движение или подобно и т.н. Но какво се случва, когато се изтъкнат такива хипотези? Те са просто логичен резултат от един умствен подход, който се придържа към начина на мислене, станал навик при работата с видимите същества и процеси на природата. Но това, което се връща при нас от космоса, отдавна е станало невъзможно да бъде схванато в рамките на мислите, в които са формулирани законите на природата. Това, което се връща, може да бъде схванато само когато човек започне да мисли в образи, да мисли *въображаемо*.

Може да се каже: валидността на всичко, което се съдържа във формулирането на законите на природата и управлява тяхното формулиране, намалява пропорционално на квадрата на разстоянието, измерено до периферията на дадена сфера. Там законите на природата са престанали да съществуват като такива. Те са се слели, смесват се, за да се върнат отново като картини; връщат се във фигурации, в образи.

И сега, когато човек е достигнал етапа на зрение, който описах, той възприема света етерно, тоест под формата на картини, и трябва да признае, че сега, докато живее в етерното царство, не само не вижда нищо от физическото си тяло, но и силата на мисълта му, използвана в обикновения свят, е отслабнала. Вместо това, сякаш вселената излъчва обратно *картини*, въображения, от всички посоки. Така че, за да разбере етера, човек започва да променя обикновеното мислене в пластично, образно мислене. От това следва, че етерът никога не би могъл да бъде разбран

чрез никоя от тези погрешно схващани хипотези. Защото в границите на етерното излъчване всички онези изчисления и теории, свързани с физическите явления в природата, са загубили смисъла си. В този момент изходящото излъчване е престанало и ние имаме *входящо* излъчване, което вече не отговаря на обхвата на мисълта, зависещ от обикновеното съзнание, а изисква фундаментално *артистичен* подход, вдъхновен от мисли, извиращи от сферата на изкуството, от сферата на изкуството в земния смисъл.

Това, което трябва да ви кажа сега, ще звучи парадоксално, но е простата истина за този, който вижда света в истинската му светлина. Да предположим, че издълбавам фигура от дърво, оформям я във формата на човешко същество и наистина успявам да създам добро подобие на външния вид на човек. Но има едно нещо, което един скулптор не може да направи, а именно, да позволи на пространството да бъде „изсмукано“. Всичко, което мога да направя като скулптор, е да овладее физическия материал. Ако можех да накарам законите, управляващи космическия етер, да действат и в пространството, заето от моята дървена фигура, тоест, ако тази дълбока тишина царуваше външно, ако негативната тишина, не само тишината в точка „нула“, завладееше, оставяйки не само пространство, но и нещо безпространствено, тогава моята дървена скулптура, вярно е, не би се превърнала в човешко същество, а в нещо като растение. Дървената фигура си остава само скулптура, тъй като има само физически свойства и е просто копие на външна форма, защото всмукването на пространство, което всъщност би трябвало да бъде допълнителен елемент във формата, също не влиза в действие. В сегашния си вид това не може да се случи, иначе дървената ми скулптура щеше да е растящ организъм.

Трябва да осъзнаете, че с обикновеното художествено мислене, с обикновеното художествено чувство, не можете да достигнете етерния свят, защото за да го направите, човек трябва не само да проектира ментални образи в пространството, но и наистина да се хване за пространството, така че етерът да го изпразни. Тогава човек преживява *живота*, живота, в това изсмукано пространство, или по-скоро в процеса на това засмукване. Следователно е необходим съвсем различен вид мислене, за да се достигнат тези висши светове. – И когато човек е имал и другото преживяване, което описах като дълбоката тишина на душата, тогава се случва нещо друго. Човек преживява как, излизайки от космическото пространство, етерни форми се приближават до него и в тези форми той усеща присъствието на разумно, духовно същество. Не само етерни образувания, но и действителни духовни същества от така наречените висши йерархии се приближават до него. Човек живее като дух сред духове; човек преживява истински духовен свят. Той се приближава с притока на това обратно излъчване. Където и да се приближат етерните форми до нас, се разкрива духовният свят. Физическото *е* напуснало и се е завърнало в *етерни форми*. Но сега, заедно с тези завръщащи се етерни форми, *духовните*

същества могат да се приближат до нас. Само ако се запитате: Откъде идват? - „къде“ вече няма никакво *пространствено* значение. Тяхната връзка с пространството е, че, събирайки се от периферията на вселената, те идват от всички страни на вселената, защото се оставят да бъдат понесени от космическия етер. Космическият етер им дава пространствено „къде“, но това „къде“ означава гравитация отвън.

Тези две „субстанции“, които откривам по този начин в света, едната, която, действайки във формиращите сили, се приближава до мен в етерни форми и ме изпълва, и другата, която живее и съществува в духовния свят – тези две субстанции човешкото същество придобива, когато се спуска от предземния си към земния си живот, изпълвайки цялото си същество със съдържание, държано заедно от част от безкрайния свят на формиращите сили – безкраен само в относителен смисъл, а именно само до границите на вселената; и сам изпълнен с астралното тяло, с това, което е носено в етера и има „къде“ само чрез етера.

Ние носим в себе си физическото тяло, състоящо се от физически съставки на Земята; носим в себе си етерното тяло, което получаваме от *космическото пространство*; а в етерното тяло носим *астралното тяло*, което е дух от космическия дух. Ние ограничаваме в рамките на собственото си същество това, което се появява без контур и без граници във Вселената.

И когато сега пристъпим към още по-сложни упражнения, в които не само достигахме дълбоката тишина на душата, но, прониквайки в тази дълбока тишина, се събуждаме в дейността на собствената си воля, както обикновено се събуждаме само в дейността на мислене и замисляне, тогава преживяваме нашия четвърти член, нашия „Аз“. – За това преживяване на „Аз“ възнамерявам да ви говоря утре.

II. Физическият свят и морално-духовните импулси

Когато за последен път говорих с вас, целта беше да покажа как, освен физическото тяло, човек има етерно и астрално тяло. И освен това беше посочено как етерното тяло, или тялото на формиращите сили, може да бъде преживяно, когато човек осъзнае вътрешния *живот* на мисленето. Човек може да има това преживяване, ако осъзнае този вътрешен живот на мисълта. Когато той осъзнае това толкова ярко, че може да живее в тази дейност на мислене, дори когато тя е свободна от впечатления, произтичащи от външни сетивни възприятия, и не е ангажирана с координирането на тези възприятия, а е свободна от всякакви външни влияния – когато се издигне чрез чиста вътрешна сила до пълно осъзнаване на преплитащ се, бушуващ живот на мисълта в себе си, тогава това тяло на формиращи сили може да бъде преживяно.

Това преживяване на мисленето е едновременно преживяване на етерния свят. И вече обясних как, като се пробуждаме вътрешно и постигаме този вид мислене – което в никакъв случай не е толкова трудно – човек чувства, че живее в своя Втори човек и преживява този Втори човек като вид времево тяло, като нещо, което не е в покой в ограничено пространство като физическото тяло, а винаги е в състояние на поток и движение, нещо, което може да се наблюдава в пространството само за мимолетен миг и дори тогава едва ли в определени очертания. Но това времево тяло се разкрива на човешкия опит като жизнена картина, която поставя пред погледа на душата целия ход на земния живот досега в една всеобхватна визия. Всъщност това е духовно преживяване за човешката душа, когато чрез това вътрешно осъзнаване на мисленето човек навлиза в етерния живот на вселената. В това въображаемо преплитане и ускорен живот на душата, който се превръща в преживяване на етерното, човек не усеща онази сенчеста, вътрешна мрак, която характеризира обикновеното, подобно на сън съзнание на душата. Нито пък човек се чувства толкова отделен от света, колкото във физическото тяло, изолиран в кожата. Човек усеща как външният свят се влива в него и собственото му същество се влива в света. Човек се чувства член на цялата етерна вселена, обзет от свят на движение. В същото време обаче всичко това е доста обезпокоително преживяване, като нещо нереално. Докато във физическото си тяло човек е свикнал да се чувства здраво стъпил на земята, в това етерно преживяване той изпитва известна несигурност по отношение на собственото си съществуване. Той има чувството, че е издигнат от физическия свят, докато е буен, но здраво установен в духовния свят. Но това чувство за здраво вкореняване в духовния свят се изпитва, когато чрез искрено усилие човек постигне това, което нарекох „дълбока тишина на душата“. Що се отнася до силата, която обикновено му служи като модифицирана дихателна сила, човек трябва да се научи да не изразходва тази сила в процеса на дишане за формиране на думи от гласна реч, а, както е посочено в „Познание за висшите

светове и неговото постигане“, да задържа това, което иска да се излее в думи. В същото време обаче той трябва да се стреми вътрешно да поддържа онази активност, която иначе намира своя изход в говоримото слово. Ето как трябва да постигне вътрешната тишина. И когато душата не спира в точката „нула“ на тази тишина, а се спуска още по-дълбоко в негативната област на тишината, до нивото под преживяваната тишина, когато чрез силата на духа държим под контрол силите, които искат да нахлуят в дишането и речта ни, и когато едновременно с това вътрешно насърчаваме импулса да говорим, но задържаме думите, преди да завладеят ларинкса – с други думи, ако практикуваме тишина, докато развиваме вътрешния потенциал на речта – тогава ние не само постигаме вътрешна тишина, но и дълбоката тишина на душата. В отношението си към речта, към изговореното слово, което звучи във външния, физически свят, тази дълбока тишина съответства не просто на степената на „нула“, а на негативната потенция. Тогава от тази дълбока тишина звучи това, което духовният свят има да ни каже, това, което – да използваме древна дума – Логосът иска да ни разкрие от вселената. Тогава ние вече не говорим, а сме се превърнали в инструмент, чрез който Логосът говори. И тогава ние осъзнаваме собственото си астрално тяло в нас и астралния свят, за който говорим. Този астрален свят е много различен от света, който обикновеното съзнание преживява чрез сетивата и разсъждаващия интелект.

В този свят на сетивата и разсъждаващия интелект ние възприемаме в обикновеното си съзнание материалните обекти и процеси в тяхната груба плътност, изпълващи пространството и – за да използваме популярна, макар и не съвсем точна фигура на речта – натиск върху сетивата ни, така че да можем да имаме сетивно възприятие. Докато от една страна нашите сетива и разсъжденията на нашия интелект ни представят обектите и процесите на външния свят в тяхната груба субстанциалност, от друга страна имаме това, което се нарича нереални мисли и нереални чувства, онези мисли и чувства, за които, що се отнася до връзката им с реалността, философите са спорили през вековете. Винаги, когато в душата се издигнат само мисли и чувства, човек, който зависи изцяло от обикновеното си съзнание, има желание да протегне ръце, така да се каже, да се хване за нещо субстанциално в материалния свят, да се увери в реалността на съществуването.

Така, от другата страна на съществуването, в нашите мисли и чувства, ние водим живот, който не се усеща веднага като реален; но от тези мисли и емоции се появява човешкият морален свят, светът на моралните импулси. Да се разглежда света по този начин, в неговата двойственост – от една страна, всичко, което е грубо материално и конкретно и, за начало, представлява реалността, а от друга, по-малко реалните мисли и чувства, които съдържат моралните импулси – това има нещо депресиращо за този, който, изправен пред твърдението на науката за запазване на материята и енергията, открива, че на това, което е външно реално, се

приписва един вид вечност, докато това, което възниква от мислите и чувствата като морален Световен Ред, изглежда е обречено да загине в огромно гробище на материалното съществуване – концепция, до която неизбежно водят хипотетичните заключения, извлечени от природните явления. Така обикновеното съзнание е изправено пред тази двойственост: от една страна материалният свят, от друга – морално-духовният свят, и човекът живее в този свят, или по-скоро в двата свята, които имат толкова малко общо един с друг. С едната страна на своето същество човекът е отдаден на материалния свят, в който протичат хранителните процеси и от които се пораждат неговите желания, където сетивата му получават впечатления, а интелектът му координира тези впечатления. Той осъзнава принадлежността си към този материален свят, но също така осъзнава факта, че достойнството му като човешко същество може да бъде запазено само ако морално-духовните импулси, произтичащи от мислите и чувствата, чиято реалност е спорна, имат реално значение за него. И в обикновеното си съзнание човек тук се оказва изправен пред проблема да напълни физическото си тяло, чрез което е свързан с физическия свят, с качества, които за него трябва да съдържат елемента на нереалност. Във външната природа той не може да открие нищо, което да се управлява от принципа на морално-духовните импулси. Там той вижда камъните, подчинени на неумолими закони, несъдържащи нищо от морално-духовни импулси. Той наблюдава растенията в тяхното кротко спокойствие, как, разгръщайки цветовете си, те реагират на неутралната светлина и топлина на слънцето, и тук отново не може да открие следа от морални импулси, навлизащи в слънчевата топлина и светлина, докато събуждат растенията към живот.

И накрая, разглеждайки третото царство на природата, животинския свят, с който, по отношение на своята физическа организация, самият човек има толкова много общо, той трябва да признае, че при животното моралните функции са развили форми, към които не може да се приложи обозначението „морален“. Хищният звяр е жесток, но тази жестокост не може да бъде съдена по морални стандарти, защото животното е слязло под нивото, на което моралните импулси с каквото и да е основание биха могли да се разглеждат като морално-духовен импулс. И тогава човекът може да погледне собствената си физико-материална природа и да открие, че с част от своето същество и той е последвал спускането.

Въпреки това, това, което се изисква от човека, ако иска да се запази напълно достойнството му като човешко същество, е самият той да вложи моралните импулси в тази потънала част от своето същество. Отвъд обикновеното съзнание е да се замисли хармонично съгласие, спонтанно сливане на физико-материалните импулси и духовно-моралните импулси. Тук духът и материята се разделят. И човекът, съзерцавайки хода на земния живот пред себе си до момента на смъртта си, чувства, че докато е жив, собственото му същество ще бъде въвлечено в този конфликт, където, от една страна, неговата физико-материална организация

изисква въвеждането на морално-духовните импулси, докато от друга страна, природата му показва, че никъде в законите на природата като такава не могат да влязат в сила морално-духовните импулси. До момента на смъртта си човек се намира в това двойно положение.

Но тогава, когато от дълбоката тишина на душата му, както я описах, астралното тяло на човека и светът, към който той принадлежи чрез астралното си тяло, започнат да звучат, от дълбините на душата му изплува свят, чието преживяване обикновеното му съзнание му отрича, но за който същото това съзнание го кара да копнее, когато усеща двойствеността на физическо-материалното и духовно-моралното. Тогава той разбира свят, който не е нереален, свят, който преживява като толкова реален, колкото плътния, материален, конкретен свят на сетивата, но свят, който, където и да протичат неговите процеси, позволява на морално-духовните импулси да се вляят във физическо-материалните импулси. Тук, на по-високо ниво, човек вижда свят, който в сравнение с този земен свят функционира така, сякаш в последния моралните импулси трябва да влязат в неговите свързващи и разтварящи химични процеси.

Човекът поглежда в свят, в който няма такова нещо като водород и кислород, съчетаващи се в съответствие с неутралните закони на природата, а в който водородът и кислородът се съчетават, следвайки морални импулси. Нищо не се отваря там, което да не има едновременно морално-духовно значение. Но сега човекът осъзнава, че онзи свят, в който се преплитат усъвършенстваният материален елемент и сега мощно творческият морално-духовен елемент, е светът, в който ще влезе, когато премине през портата на смъртта; че това е светът, от който е слязъл във физическия свят, от предземния си в земния си живот. Става му ясно, че това е само този земен физически свят, светът на дуализма, на противоположностите, в който природата и духът са изправени един срещу друг, сякаш разделени от бездна, така че нито единият, нито другият, не могат да достигнат другия. Но това, което човекът също така се научава да разбира, е, че е трябвало да бъде поставен в този физически свят, за да може да изпита как в този земен физически свят духът не може реално да докосне материята и че самият той, земният човек, е единственото същество във физическия, земен свят, което по собствена свободна воля и действайки според собствените си най-съкровени, индивидуални импулси, може да установи тази връзка между духа и материята. Ако, съгласно обективни закони, някъде в този физически свят, един морално-духовен импулс би могъл да навлезе в химичен процес, в растежа на растенията или в съзнателния животински живот, тогава би станало невъзможно за човека, като съвкупност от всичко, което е в космоса, някога да постигне вътрешната си свобода и способността да обедини по собствена воля духовното с материалното. В земния живот на човека обаче има две състояния на съзнанието: будно състояние от момента на пробуждането до заспиването и спящо състояние от момента на

заспиването до събуждането. През часовете си на буден човек живее изцяло в свят, където духът и материята са пълни противоположности, където духът не може да докосне материята и да я проникне, а материята е безсилна да издигне своите процеси до духовното. Но когато човек е проникнал в този свят, за който казах, че звучи от дълбоката тишина на душата, тогава той възприема онази дейност, която извършва по време на сън, дейността на своето астрално тяло. И тогава той знае, че всеки път, когато заспи, той оставя зад гърба си живота, който принадлежи на земята, и се връща към нея при събуждането, че през времето, когато сънят прекъсва будния му живот, той живее в този свят, в който може да започне да се подготвя за съюза на духа и материята. Но във всичко, което е вплетено по време на сън между раждането и смъртта, е вплетен фин етерно-астрален елемент, така че при събуждането то отново навлиза в дуалността между дух и материя, както това, което човекът преживява и вплита през всички периоди от живота си, преминали по време на сън между раждането и смъртта – във всичко това живее това, което човекът носи със съществото си през портата на смъртта в онзи свят, където не възниква възможността материята да е безсилна да издигне процесите си до духовност или духът да бъде възпрепятстван да достигне материята. С всичко, което е вплел по време на съня си, човек сега навлиза в онзи свят, в който функциите на всичко, подобно на материята, се издигат до духовно ниво, докато духът непрекъснато се проявява в материята. И човекът възприема, че дуалността между дух и материя съществува само в онзи свят, в който живее епизодично между раждането и смъртта. Освен това той знае, че тук навлиза в един съвсем различен свят, който между заспиването и събуждането му се явява само като отражение в огледало, като Фата Моргана, където той се подготвя за реалността на този свят. Но когато е преминал през портата на смъртта, той действително влиза в този свят и там продължава с тъкането на модела, очертан от живота, който е водил между раждането и смъртта. Но сега той търчи по такъв начин, че от една страна няма дух, свободен от материята, предопределен в даден момент да изчезне по отношение на своите духовно-морални импулси, например когато земята достигне състояние на ентропия (*Wärmetod*). Той влиза в свят, където това, което между заспиването и събуждането му се е явявало в образи, така да се каже, във Фата Моргана на душата и духа, сега е част от един реален свят, в който няма дуалност между дух и материя, в който духовната субстанциалност непрекъснато прониква в субстанциалността, която има сходство с материалната; където законите на природата не действат сами по себе си, а само формират най-ниската степен на духовните закони; където няма просто абстрактни закони на духовното царство, а където процесите и законите на по-ниските духовни степени вече играят роля в процесите – които са подобни на материалните процеси – действащи на това ниво. В този свят човекът влиза, за да започне своя път между смъртта и бъдещото раждане.

В този свят човек намира пътя си, когато се вслушва в това, което звучи от дълбините на дълбоката тишина на душата, и схваща това, което духът, универсалният, но индивидуализиран Логос, му говори, не на физически чуваем език, а на език, който е не само нечуто, но дори по-малко от нечуто и именно поради тази причина *духовно* разбираем. Така човек напредва, докато придобива вътрешното слово, което не се превръща във външно изговорено слово, и въпреки това вътрешно прилага силата, която иначе се проявява само чрез процеса на дишане, в изговореното слово. – Така човек постепенно развива своята възприемчива способност за онзи свят, от който е слязъл, духовен свят, толкова силно реален, че не оставя и най-малкото съмнение, че това е светът, от който е слязъл към своето физическо, земно съществуване и към който ще се възнесе отново, когато премине през портата на смъртта. В този свят всички духовни сили са едновременно активни, както и материалните процеси на земята. Всичко материално тук е толкова издигнато, че не позволява на грубостта и плътността да окажат съпротива на морално-духовните импулси.

За да намери пътя си към етерно-образния свят, човек трябва да се отдалечи от обичайните начини на мислене, от абстрактното, мъртво мислене, така да се каже, и да се насочи към вътрешното, живото мислене. Ако иска да влезе в света на дълбоката тишина, където всичко, подобно на материята, става духовно и целият духовен живот става творчески в материята, е необходимо не само да развие способността на живото мислене зад обикновеното мъртво мислене, но и да може да премине отвъд способността на чуваемата реч към разбирането на способността на нечуваемата реч отвъд, която не е чуваем звук, а дълбока тишина, от която не отекват никакви чуваеми думи. Именно тук, чрез посредничеството на най-дълбоката тишина, Логосът говори. Но ако човек иска да напредне още повече, не е достатъчно да се издигне от живото мислене, което, сравнително казано, е само процес на формиране на образи, до това, което се преплита и тече през света, но в своето преплитане и течение говори от дълбоката тишина, така че човек се чувства хванат в потока на този преплитащ се свят от течащи хармонии със своя Трети човек – за да напредне още повече, човек трябва да се издигне до още един вътрешен процес.

В живото мислене човек е активен в Етерното. На втория етап ние живеем в процес, който не е инициран от нас, а е осветен от Логоса, процес, който иначе се проявява само във физическия въздух чрез изговорената дума. На третия етап човек трябва да осъзнае процес, който съответства на това, което във физическия живот на земята е процес на разрушение. Необходимо е не само засилено мислене и засилена реч, проектирана в тишината, но и *вътрешна цел в нашите дейности* като човешки същества на земята. Само трябва да се има предвид, че „действие“ не трябва да се разбира като прилагане само на външни физически действия. Ние сме активни и когато сме заети само умствено с мисли, защото и там действа волята.

Всеки мотив, който подтиква човек към активност, независимо дали е вътрешен или външен процес, намира своя изход в действието, а не просто в пасивното издържане. Но всеки път, когато се извършва действие, дори само в мислене, което съдържа инициативата за действие, протича физически процес. Точно както физическото мислене поражда процес в мозъка, а физическата реч - модифициран процес на дишане, така и при действието, подтикнато от инициативата на волевите сили, имаме работа с вътрешен процес, процес, който може да се оприличи на онова разрушаване на материалните вещества, което наблюдаваме при всички процеси на горене.

Когато наблюдаваме как пламъкът разрушава веществото на свещ, виждаме – тук не е нужно да се занимавам с някакъв специфичен химичен аспект, а само искам да покажа какво сетивата могат и трябва да наблюдават като физическо явление – виждаме как, независимо от всяка метаморфоза и изчезване в нещо по-малко видимо, пламъкът, процесът на горене, разрушава съставните части на материала. Такива процеси, като този, при който пламъкът поглъща веществото на свещта, се случват навсякъде, където в нас се раздвижват волеви инициативи. В обикновеното си съзнание човек сякаш „проспива“ тези неясни волеви процеси; те остават под обхвата на неговото познание. Той не знае какво се случва между намерението за повдигане на ръка и действителното движение на ръката. Той не знае как намерението, което живее в мислите му, се промъква в мускулите му и след това осъществява повдигането на ръката. Тогава окото вижда само действителното движение на ръката. Това, което се намира между тях, е процес, подобен на този на горенето. В човешкия организъм обаче ние не сме способни на подобни наблюдения, докато на по-високо духовно ниво разпознаваме този процес на горене, който е материалният процес за разгръщане на човешката воля. Когато проследим този процес на горене, не можем да открием никакви индикации, че се променя само материята, а че се елиминират процесите, които произтичат от обичайните хранителни функции в човешкото тяло. Всички онези физически процеси, подобни на горенето и формиращи основата за разгръщането на волята, протичат между продължаващото действие на хранителните функции и кръвообразуването.

Там, където виждаме образуването на кръв, ние получаваме представа за тези процеси, подобни на горене. Но в рамките на тези процеси откриваме и надигащите се волеви сили в действие. Свидетели сме на отстъпващ материален процес. За да използваме популярен израз, виждаме как материята изчезва. Но тук можем да осъзнаем нещо подобно на това, което преживяваме в медитацията, когато преминаваме от мислене, стимулирано отвън, към вътрешно ускорено мислене; тогава, в това вътрешно ускорено мислене, имаме нещо, което осъзнаваме изцяло чрез собствената си дейност. – В дълбоката тишина на душата имаме нещо, което стои зад нашия физически дихателен процес и което, излизайки от негативното от

обратната посока, звучи от духовната Световна Душа като гласът на Логоса, звучащ от тишината.

Но ние също така получаваме представа за тези процеси, които действат като горене в нашия организъм, когато можем да разпознаем какво се крие зад тях, когато в разрушителните процеси, в генерирането на горене в нашия организъм, можем да съзрем космическата Воля в действие; както силата на Логоса стои зад дишането, породено от външно чуваемата изговорена дума, така и творческата сила на космическата Воля господства зад силите на горене, винаги активни в нашия организъм. Както разбираме какво духовно стои в основата на модифицираното дишане, докато то се развива от ларинкса в изговорената дума, както разбираме този глас на духа, който се издига от дълбоката тишина от обратната посока на тази на изговорените думи, но трябва да бъде спрял, преди да достигне ларинкса – както имаме това духовно преживяване, което ни отвежда в присъствието на тихия, но още по-отличителния глас на Световния Логос – така и във всички подобни на горене процеси, които можем да наблюдаваме в нашия организъм, ние разпознаваме космическата Воля, докато тя тече и се вплита в тях, и в която ние самите участваме – не безмислеща воля, както си я е представял Шопенхауер, а воля, оживена и проникната от духа.

Сега усещаме Четвъртия Човек в себе си. Навсякъде, където във физическия ни организъм протичат процеси на горене и разрушение, ние

усещаме *творчески* процеси. Преживяваме себе си в творческия свят и в този творчески свят осъзнаваме всичко, което е творческо в нас самите.

И докато преди чрез нашия Трети Човек, астралния човек, ние възприемахме свят, в който няма разлика между материя и дух, сега откриваме свят, в който духът не само живее във всички процеси и функции, но е и съзидателната сила в свят, където не съществува нищо от природата на материална субстанция, което да не е образувано от царството на духа. И по същия начин ние преживяваме така действащите в нас съзидателни сили, че в тяхната сфера няма нищо подобно на материята, което да не е тяхно творение. И както вече осъзнахме свят без дуалността на духа и материята, така сега се учим да познаваме свят, в който самите морално-духовни импулси са единствената реалност. Като се вгледаме в този свят, от който една капка работи индивидуално в нас самите, и както в нашия Четвърти Човек ни е даден нашият дял от този свят, до който сме се възнесли, ние разпознаваме в този Четвърти Човек един творчески принцип в нас, но творчески принцип, за който трябва да кажем: това е нещо, което не съществува никъде в обкръжаващия ни природен свят, където духът не достига до материята, нито пък е възможно да се намери някъде в света, който ни се явява в нашето собствено астрално тяло. Но той става активен, когато нещо по-висше, нещо от природата на *битието*, навлезе в този астрален свят.

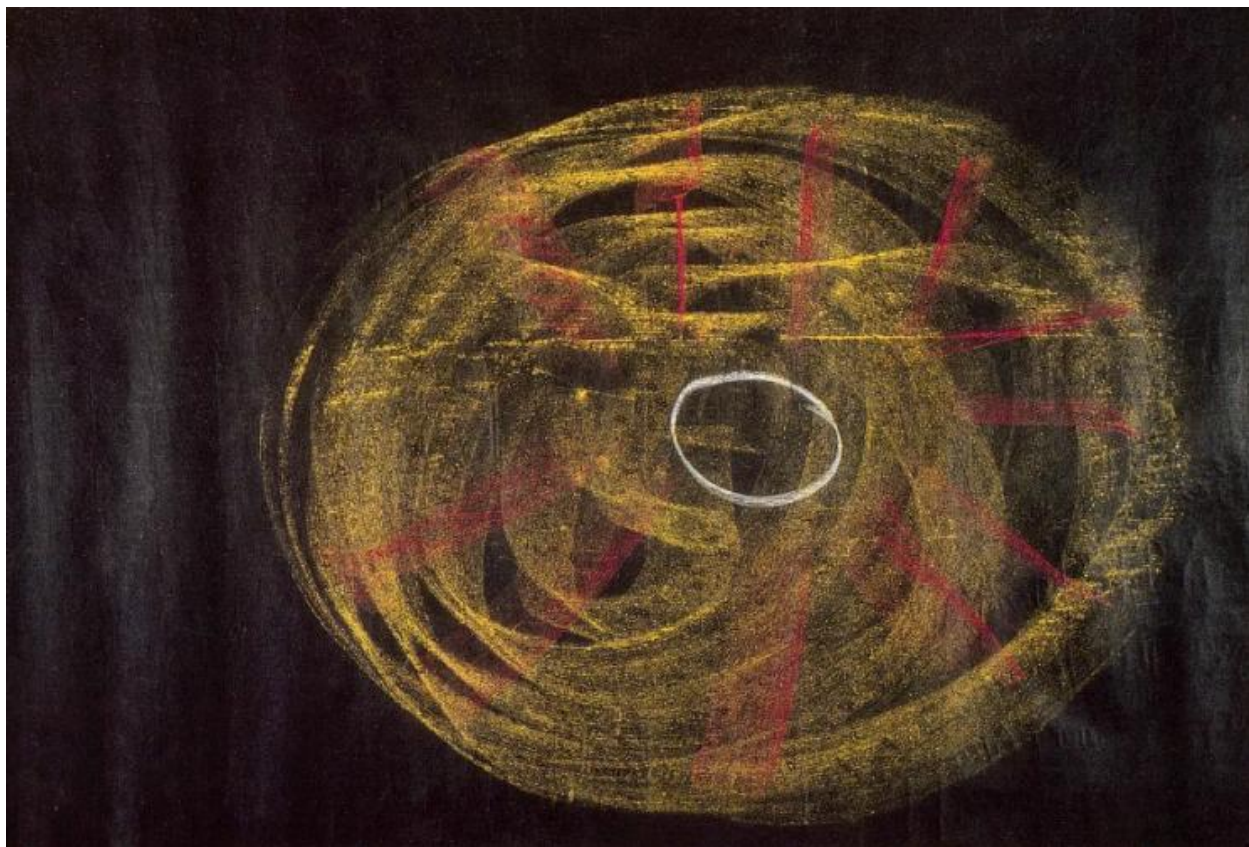
Точно както човекът като физическо същество се движи във физически проницаемия въздух, така и ние преживяваме живота в астралното пространство, духовна атмосфера на душевния живот, където духовни същества се движат, както ние, като физически човешки същества, се движим във физическата атмосфера на въздуха. Сега осъзнаваме не само гласа на Логоса, отекващ в астралния свят, но и виждаме духовни същества, движещи се и преплитащи се в този астрален свят. И там се учим да разпознаваме собственото си същество, което сега не може да бъде тук, но което, след като е преминало през етерния свят в предземното съществуване, е живяло в предишен живот на земята. Сега възприемаме как разрушителният процес на горене е свързан с моралните импулси, произтичащи от последния ни или няколко предишни живота на земята, как в нас живее този Четвърти човек, който едновременно е и творец на нашата съдба. Зад кипящото горене в тялото ни откриваме творческата сила на съдържанието на предишния ни живот на земята, което сега е успяло да се издигне до тази област, където като творческа сила противодейства на разрушителната сила на горенето. То може да го направи, защото не е от природата на настоящото съществуване, а от отдавна отминалия живот на земята, който се е освободил от всичко, свързано с дуалността на духа и материята, и след като е преминал през духовния свят, там е приел своя духовно-творчески характер. И ние откриваме в импулсите, които се издигат и изригват в нашето собствено същество от дълбините на иначе неясните ни волеви сили, нещо, което някога е било горе-долу еквивалентно на това, което сега

представлява част от нашия опит в настоящия земен живот, но което е претърпяло промени, като първо е било етеризирано, след това е живяло в астрален свят и накрая се е издигнало в този астрален свят до три пъти по-високо ниво. И това сега откриваме съдържащо се в нашия сенчест „аз“ на настоящето като поддържаща реалност, носеща сила на творческата воля от предишните ни земни животи.

Така ние се издигнахме от физическото същество на човека до неговите три висши форми: етерния човек, съдържащ формиращите сили, астралния човек, носещ собствените душевни сили, и накрая до истинския „Аз“, който е резултат от предишни земни животи, докато в настоящия живот на земята нашият „Аз“ тъче по този начин само между заспиването и събуждането. Вече ви описах как през времето между заспиването и събуждането астралното тяло тъче и живее в океана на астралния свят; но както също беше обяснено, през това време между заспиването и събуждането ние все още носим в това астрално тяло „Аз-а“.

Но това „аз“, доколкото е „азът“ на настоящето, все още не е способно да приложи силите си върху физическото тяло. Защото тук човек споделя съдбата на останалата част от природата, дуалността на духа и материята. Тук самият човек е изправен пред духа, който все още не е активен в материята, и материята, която е безсилна и отделена от духа.

Резултатът от тази битка между духа и материята, разпалена от волята за преодоляване на дуалността на духа и материята във външния физически свят на земята, се проявява в човешкото същество – резултатът от този вътрешен конфликт, който зад кулисите на човешкия живот продължава и по време на будност в сферата на волята, действа зад кулисите на съществуването през времето между заспиването и пробуждането. Докато човек има само обикновеното си съзнание, то е покрито от съня. Но по време на този сън се вплита онази същност, която, когато отново се етеризира и „астрализира“ след смъртта, достига онази творческа сила, която, след като премине през следващия период между смъртта и новото раждане, ще добави нова мярка за сила към силата, която се влива в нашите волеви сили от минали животи на земята.

И така, можем да изследваме човешкия живот. В началото не виждаме в дълбините на волята; не можем да наблюдаваме какво се случва по време на сън. Истинското духовно виждане обаче ни разкрива какво действа там като творческия принцип, свързан с отдавна минали земни животи, противодействащ на процеса на горене. И ние откриваме как от своите морални, съдботворни импулси предишните животи на земята пулсират през нашата воля. Ние разпознаваме как, докато спим, всичко, което се извършва импулсивно, емоционално и съзнателно от човешката воля, оставайки спящо дори по време на будност, се вплита през времето между заспиването и пробуждането в онова същество, което сънят скрива от съвременния човек, но което, пулсирайки като активна воля в кръвта ни в процеса на горене на бъдещото ни тяло, ще се разгърне в следващия ни земен живот като творческия „Аз“. Този творчески „Аз“ след това отново ще е увеличил силата си до степента, в която сме развили в настоящия си живот между раждането и смъртта, като допълнително допълнение към това, което, както е описано, ни е дошло от предишни земни животи.

По този начин можем да различим четирите члена на човешката конституция и докато преживяваме реалността на тези четири члена в човешкото същество, ние едновременно с това получаваме картина на човешкия живот като цяло. Както

показах вчера, земният живот се разширява в живота във вселенския етер, който достига до границите на един вид външна глобална обвивка, но излъчва астралното в космоса от всички страни. С нашето астрално тяло ние живеем в този астрален свят, който остава скрит от земното наблюдение; но когато по начина, който описах, сме достигнали етапа, в който можем да преживеем астралния свят, той не само звучи като Световен Логос, но от думите на Логоса, като от самите основи на духовния живот, изникват самите същества на висшите и нисшите Йерархии и сред тях нашето собствено духовно същество от далечни земни животи.

По този начин знанието, което придобиваме за човека, едновременно с това разширява духовната представа на душата ни за Космоса, за Вселената, не само във физически и етерния смисъл, но и за Космоса като жива душа и дух.

Познанието за човека се разширява до познание за света. Както в нашия физически живот на земята никога не може да има само вдишване или само издишване, защото редуващото се вдишване и издишване трябва да проникне и да ни тече през нас – живеейки така, както сме навътре, това ритмично вдишване и издишване, ние също не можем на по-високо ниво да придобием само едностранчиво познание за човека или познание за света. Както вдишването изисква издишване, познанието за човека изисква познание за света; както издишването изисква вдишване, познанието за света изисква познание за човека. Систола и диастола, свиването и разширяването на великия физически-душевно-духовен живот на света е познание за света и познание за човека, не едно до друго, а винаги във вечно променящ се ритъм, заедно-разделно, заедно-разделно, проникващи се взаимно и функциониращи като безсмъртния живот на самия Космос, към който принадлежи и безсмъртният човек.

III. Способност на човека да познава в етерния свят

През последните няколко дни говорих за мястото на човека във Вселената. От една страна, ние си представяхме организацията на човека като съставена от физическо тяло, етерно тяло или тяло на формиращите сили, астрално тяло и истинския „Аз“, който преминава от земния живот в земния живот. В същото време се опитах да покажа как тези членове на човешкото същество са свързани по различен начин с Вселената. Може да се каже, че физическото тяло е свързано с всичко, което е физическият, земен свят на сетивата; физическото тяло на човека е част от този свят. Но когато мислим за етерното тяло или тялото на формиращите сили, трябва да разберем, че това принадлежи към съвсем различен вид свят, към онзи свят, който сам по себе си е етерно тяло и за който ви казах, че човек трябва да го преживява като идващ към него от далечните пространства на космоса. Ако си представим силите на Земята, разпростиращи се във всички посоки, и човекът, живеещ в тези сили, които са тези на физическия свят, трябва да си представим етерния свят като идващ от всички страни от посоката на външната глобална обвивка на Вселената, за да срещне излизащите от нея физически сили и по този начин да достигне човека. Следователно е очевидно, че етерното тяло на човека е подчинено на съвсем различни закони от тези, които управляват физическото тяло. – И отново, когато съзерцаваме астралното тяло на човека, ние го възприемаме като свързано със светове, които изобщо не се намират в този космос, който се съдържа във Физическото и Етерното, и в който откриваме, че с нашето астрално тяло принадлежим към света, в който влизаме между смъртта и новото раждане. И накрая, със самото „Аз“ ние принадлежим към свят, който тече като от оживяващ извор през светове, които, например нашият собствен свят, са тройни по характер. Трите члена на нашия свят са физическият, етерният и астралният. Светът на „Аз“ преминава през този свят и през други подобни тройни свята. Следователно той е далеч по-обхващащ свят, такъв, който трябва да разглеждаме като *вечен* в сравнение с временния.

Но трябва да вземем предвид и факта, че когато използваме онези човешки способности за възприятие и разбиране, които ни информират за етерното тяло или тялото на формиращите сили, астралното тяло и „Аз-а“, ние всъщност навлизаме в съвсем различни светове. Трябва да преминем към сферата на активното, живото мислене, за да изпитаме нашето етерно тяло. Това, което тогава трябва да имаме предвид, е, че в този свят всичко е различно от това, което преживяваме, докато сме обвързани с физическия свят на сетивата. На първо място, нещата и събитията, които познаваме от гледна точка на физическия свят, се появяват в съвсем различна светлина в тези висши светове. В действителност нещата и събитията, с които се сблъскваме във физическия свят, са в края на краищата само крайни проявления. Те имат своя източник във висшите светове; така че тогава виждаме повече в

първичните начала на заобикалящата ни среда във физическия свят. Но освен това, когато във физическия свят имаме, за начало, света, добре познат на обикновеното съзнание, където човекът е заобиколен от трите царства на природата, освен своето собствено. Но когато се издигнем до онези способности на познанието – в книгите си използвам израза „образно познание“ – които ни позволяват да изпитаме собственото си етерно тяло или тялото на формиращите сили, ние навлизаме в етерния свят. И ние сме развили и укрепили достатъчно способностите си, когато сме запалили вътрешната светлина и можем да изпитаме себе си, така да се каже, във Втория човек, в тялото на формиращите сили; тогава ние навлизаме в света, който поне отначало ни се разкрива в образи: светът на Ангелите, Архангелите и Архаите.

След като сме пробили, така да се каже, в космическите сфери, където етерното тяло, тялото на формиращите сили, става възприемаемо за нас, ние разпознаваме, влизайки в този свят на течащи образи, че те разкриват проявления на Съществата от третата Йерархия, Ангелите, Архангелите и Архаите. Там ние сме сред Същества, които не са с нас във физическия свят на сетивата. Присъствието на тези Същества ни се разкрива чрез качества, подобни по вид на тези, които възприемаме също чрез сетивата си във физическия свят.

Но тук, в света на сетивата, виждаме например цветовете, разпръснати по повърхността на нещата или в чисто физически конфигурации като дъгата. Звуките се възприемат като свързани със специфични обекти във физическия свят. По същия начин топлината и студът се усещат като излъчвани от определени обекти във физическия свят на сетивата. Но когато разглеждаме света, в който ни се разкрива третата Йерархия, ние не виждаме цветове, прилепнали към нещата, звуци, отекващи от обектите и т.н., а цветове, звуци, топлина и студ, течащи и вибриращи – трудно може да се каже през пространството – но течащи и вибриращи във *времето*. Цветът не е разпръснат по повърхността на нещата, а се колебае и движи на вълни. И като прилагаме способностите, които ни позволиха да влезем в тези светове, ние знаем, че както във физическия свят цветният ефект предполага материална основа, така и в онзи свят плаващият облак от цветове, течащ организъм от цветове, е проява на действието и тъкането на духовно-душевните сили на третата Йерархия. Така че в момента, в който съзрем житейската картина, за която говорих, която дава ясна и спонтанна картина на целия ни живот от раждането, в този поток от събитията на нашия собствен живот се появява и нещо, за което може да се каже: в дематериализирания свят на преливащи се цветове и звуци живее третата Йерархия.

Когато нашите познавателни способности са достатъчно силни, за да се издигнат до ниво, на което можем да наблюдаваме собственото си астрално тяло, тоест онази част от нас, която е съществувала преди да слезем в земния живот и която отново ще носим със себе си, когато преминем през портата на смъртта, тогава знаем: това

е един по-широк свят, свят, който не намираме в космическия етер, а отвъд портите на раждането и смъртта. Тук навлизаме в по-широкия астрален свят.

Нещата не съвпадат точно с описанията, дадени в моята книга „Теософия“, където са представени от различна гледна точка. Но точно както срещаме третата Йерархия, когато сме постигнали опит с нашето тяло от формиращи сили, така срещаме и втората Йерархия, Ексузианте, Кириотетите и Динамис, в света, който ни разкрива нашето собствено астрално тяло. И тази втора Йерархия не става възприемаема за нас в преливащи се цветове и звуци, а ни се проявява, като възвестява и провъзгласява значението на откровенията на Логоса, отекващи и преплитащи се през Вселената. Втората Йерархия ни говори.

Ако, след като е постигнал необходимите познавателни способности, човек иска да даде някакво указание за това как се отнася към тези светове, използвайки думи, които естествено вече нямат значение, приложимо в сетивния свят, но все пак са до известна степен изразителни по отношение на висшите светове, той трябва да каже: За етерния свят вътрешното живо мислене се превръща в един вид орган на *допир*. С живото мислене ние докосваме този свят от преливащи се цветове и т.н. Не бива да си въобразяваме, че виждаме червеното, както окото вижда червеното на сетивата, разпръснато по повърхността на нещата; вместо това ние усещаме, ние „докосваме“ червено и жълто и т.н.; ние докосваме звуците, така че можем да кажем: в етерния свят живото мислене е елементът на допир по отношение на това, което живее в света на третата Йерархия.

Влизайки в този свят, към който в известен смисъл принадлежи нашето астрално тяло, не можем да говорим за преживяване на този астрален свят само чрез елемента на докосването, а трябва да кажем: ние възприемаме този свят като откровение на Съществата от втората Йерархия. Всяко отделно проявление ни се представя като член, част от Световния Логос. От дълбоката тишина отеква гласът на Духовните Същества. Така, след докосването: реч, комуникация.

И когато, по начина, който посочих, продължителното усилие ни възнаграждава с преживяването на „Аз-а“, който преминава от земен живот в земен живот и между тях преминава през другите животи между всяка смърт и ново раждане, тогава ние навлизаме в самия духовен свят, висшия духовен свят. Това, което се случва в този свят, е, че ние влизаме в специална връзка с нашия истински „Аз“. „Аз-ът“, който изпитваме вътрешно тук, в този живот на земята, между раждането и смъртта, е, както знаем, обвързан с физическата телесност. Ние го осъзнаваме, докато преживяваме себе си във физическото тяло и по някакъв начин сме принудени да практикуваме безкористност, когато се издигнем в етерния и астралния свят. Там имаме най-много нещо като спомен за този земен „Аз“.

Но сега откриваме истинското „Аз“, докато то преминава от земен живот в земен живот. Първото ни впечатление е това на съвсем различно същество. Казваме си: Ето, аз преживявам това земно съществуване между раждането и смъртта.

Поглеждайки назад, виждам онази ивица от етерния свят, която ме връща чак до моето раждане на земята. Тогава зрението ми се отваря към световни сфери, съществуващи само във времето, където да се говори за пространство би било доста подвеждащо; но в широка перспектива светът ми се явява в цялата си пълнота, както живее и се преплита между смъртта и новото раждане. Поглеждайки през и отвъд етера, света на третата Йерархия, и през астрала, където бях между смъртта и новото раждане, като в свръхсетивен свят, чийто живот е откровение на Логоса, проявяващ се като Космическо Слово – докато зрението ми прониква през всичко това, най-накрая виждам същество, първоначално далеч отдалечено, същество, представляващо същността на предишния ми живот на земята. Първо, тогава, виждам себе си тук, в този земен живот, с моето настоящо, подобно на призрак „аз“, а след това, поглеждайки назад през всичко, което току-що беше описано, виждам какво представлява същността на предишния ми живот на земята. Но в същото време възприемам как съдържанието на последния, като постепенно развиващото се „аз“, е преминавало през световите, които съм наблюдавал в ретроспективна перспектива до настоящия ми живот на земята. В началото аз наистина възприемам моето истинско „аз“ като някакво странно, далечно същество. И в това същество, колкото и странно да ми се струва в началото, аз разпознавам *себе си*.

Всяка дума в този пасаж трябва да се приема с абсолютна сериозност, защото всяка отделна дума е от значение. Цялото това преживяване трябва да кулминира в осъзнаването, че истинският „аз“, първоначално възприет за някакво странно същество, всъщност е самият човек; че се е появило нещо, което е изглеждало като някакво друго същество, живяло в далечното минало, но всъщност това сте вие самите.

И тогава човек открива как това „аз“ е преляло от предишното съществуване на земята в настоящия земен живот, но че сега, в този живот, то е сякаш покрито и би могло да се появи само ако всичко, което се случва между заспиването и събуждането, бъде разкрито пред душата. Именно там всичко, което по пътя си през астралния и етерния свят е достигнало до нас от предишния ни земен живот, продължава да живее и да тече.

Виждате ли, това е свят от земни противоречия, смесени с акорди от небесни хармонии в този вътрешен процес на стремящата се душа: земни противоречия, доколкото чрез средства, предназначени да отговорят на нуждите на обикновения ежедневен живот на земята, човек не може наистина да достигне до собственото си истинско „аз“. В действителност, само първите зачатъци на любовта живеят в нашето земно „аз“. И въпреки това, сияние се разлива върху живота на земята чрез силата на любовта, която излъчва в този земен живот. Но тази любов трябва да се засили. Тя трябва да набере достатъчна сила, за да може човек да съзре етерния свят и астралния свят чрез силата на любовта и по този начин да преодолее това, което

живее в него като негов нисш аз, като егоизъм – противоположността на любовта – да овладее това, което, като антитеза на любовта, му позволява да преживява себе си в земния живот като независим „аз“. Любовта трябва да стане толкова силна, че човек да се научи да игнорира това земно „аз“, да го забравя, да го пренебрегва. Любовта е отъждествяване на собственото „аз“ с другото същество. Този импулс трябва да е толкова силен, че човек да спре да обръща внимание на собственото си „аз“, докато то живее в земното тяло. Тук възниква противоречието, че именно чрез безкористността, чрез най-висшата способност за любов, човек напредва към собственото си истинско „аз“, което го зове, докато то излъчва през циклите на времето.

Човек трябва да загуби земното си „аз“, за да види истинското си „аз“. И този, който не успее да осъществи този акт на предаване, просто няма начин да намери истинското „аз“. Може да се каже, че истинското „аз“ не иска да бъде търсено, когато се желае разкриване на неговото присъствие. Ако бъде търсено, то се крие. Защото само в любовта ще бъде намерено, а любовта е предаване на себе си на другото същество. Поради тази причина истинското Аз трябва да бъде намерено, сякаш е друго същество.

В момента на срещата лице в лице с истинското си „аз“, човек осъзнава и това, което живее в един по-широк свят, в самия духовен свят. Среща съществата от първата Йерархия: Серафими, Херувими, Престоли.

И както там човек отново намира своето „аз“ – от което всъщност има само отражение в земния живот – така сега човек намира целия свят на земната среда в неговата истинска духовна форма. Следователно, човек трябва да загуби и този земен свят, за да намери света на неговите първични начала, заедно с истинското „аз“.

Така че можем да кажем: Това, което се разкрива в духовния свят, е нещо, което се запомня, е допир, реч, памет; но спомен за нещо, което преди човек е познавал само в отражения, в образи.

По този начин, чрез преживяване на човешкото си аз и с осъзнаването на собствената си човечност, човек навлиза в живота на Вселената в нейната цялост. И за да се даде ясна картина на различните членове на човешкото същество – физическото тяло, етерното тяло, астралното тяло и „Аз-а“, всеки от тях трябва да бъде показан и във връзката си със съответните светове на Вселената.

Това, което описах сега, трябва да бъде добре разбрано и прието в пълния му смисъл, преди какъвто и да е подход към проблема за четирите части на човешката природа да може да разкрие истинското им значение. Ето един пример, който показва много ясно, че човекът не само трябва да насочи мислите си в други посоки, но и *да мисли по различен начин*, ако иска да се издигне до истинско разбиране на духовния свят. Той трябва *да съживи* това, което всъщност са само

мъртви образи в чисто физическото сетивно възприятие: неговото *отношение към ума* трябва да се промени.

И тук човек наистина може да се натъкне на някои изключителни продукти на съвременния духовен живот, които показват трудностите, които трябва да бъдат преодолявани, ако Антропософията иска да проникне в душите на хората.

Когато книгата „Окултна наука“ беше публикувана, един известен съвременен философ се зае да я анализира. Първо той прочете главата за четирите члена на човешката конституция – физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло, „Аз“ – и така нататък. Тази книга е била четена и от много съвсем прости хора, но хора, притежаващи здрав разум. За тях тя имаше смисъл и значение, защото със здрав разум човек винаги може да следи дадена тема, точно както може да разбере картина, без да е художник. Но за някой, който в наши дни е много цитиран философ, подобно разбиране представлява значително повече трудности, отколкото за един наивен, прост човек. Когато този известен философ чете: физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло, „Аз“, той е озадачен и се чуди какво може да измисли от всичко това. Какво означава всичко това? Физическо тяло, да, разбира се. Етерно тяло? – е, може би съществува. Това, което е плътна материя във физическото тяло, тук може да е от по-фина субстанция, но все пак е материя. Следователно той твърди, че да се прави разлика между физическо и етерно тяло означава да се прокара произволна разделителна линия между двете. – Астрално тяло? – Знаем нещо за душата, казва този философ, но – астрално тяло? В душата имаме нашето мислене, чувство и воля. Това са функции на физическото тяло. Ако човек разбере физическото тяло, той е схванал и значението на мисленето, чувството и волята. А „аз-ът“ – това е само синтезът на всичко това. Такъв беше неговият начин на спор.

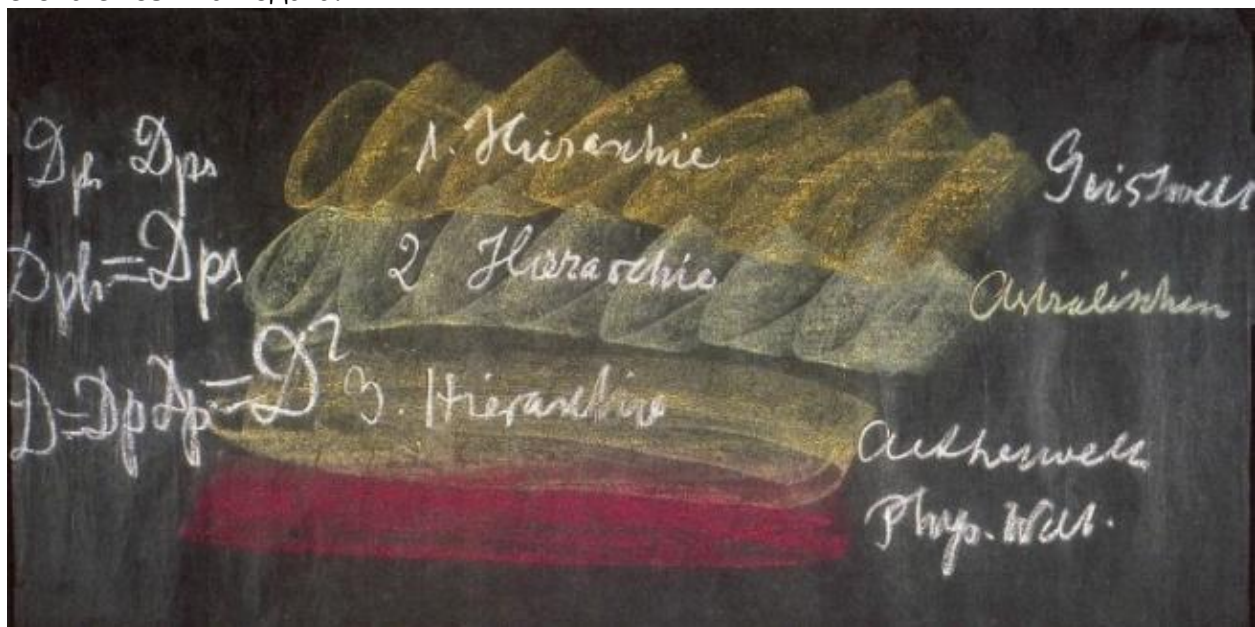
А сега, моля, обърнете внимание как е формулирана критичната мисъл на известния философ. – След като е взел предвид това, което е могъл да намери в „Окултната наука“, колкото и да е погледът към един стол, той си е казал: столът също може да бъде разделен на части – крака, седалка, облегалка, първа, втора и трета част – и няма причина човекът да не може да бъде разделен по същия начин, както столът. Накрая той признава, че това ще послужи достатъчно добре като класификация на човешката конституция, но всъщност няма нищо забележително ново в това, тъй като според него принципът, залегнал в основата на разделянето на човешката конституция на четирите ѝ части, се отнася в същата степен и за стола.

Когато се обърнем към физическата химия, въпросът вече става по-лесен. Там не би могло да се говори толкова лекомислено за простото деление. Химикът разделя водата на водород и кислород,; естественият учен няма просто да раздели водата в абстрактен смисъл на две части, водород и кислород.

Той не може да остави нещата така, защото знае, че водородът не само ще се комбинира с кислород, както е във водата, но и че се комбинира, например в солна

киселина, с хлорид. От това следва, че водородът, съдържащ се във водата, не само се намира там като част от водата, но е способен, когато не е част от водата, да влиза в съвсем различни комбинации. И по същия начин кислородът, когато не е част от водата, може да влиза в други комбинации и да се свързва с доста различни вещества, като например калций, във вар. Водородът плюс хлорид може да стане солна киселина, кислородът плюс калций става вар. Тук не би могло да се каже: всичко, което трябва да направите, е да разделите водата на нейните части абстрактно, като стол.

Човекът трябва да се разглежда на още по-високо ниво. Тук не имаме просто разделение на физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и „Аз“, а физическото тяло на човека трябва да се разбира като принадлежащо на земята. Когато човек премине през портата на смъртта и остави физическия си труп зад гърба си, физическото тяло се обръща към земята, но етерното тяло се издига в етера. Астралното тяло напуска и двата свята и навлиза в онези светове, които са домейн на втората Йерархия. А Азът принадлежи отново на различен свят, домейнът на първата Йерархия. Тези четири члена не представляват просто разделение за класификация, те принадлежат на съвсем различни сфери на Вселената. В същото време разграничението илюстрира природата на човешкото същество. Тук, на много по-високо ниво, имаме нещо, което човек трябва да търси още от сравнението на стола с този на водата.

1. Кисание
2. Иерархия

3. Иерархия

Грисмет
Астрални
Авторуел
Физ. Воля

Естествено, нивото на менталитет в съвременната ни цивилизация отново представлява значителна пречка, защото многократно цитираният философ би могъл да научи още от химията, че не е достатъчно да се говори само за абстрактни деления, че човек може да ги приложи към стол, но не и към вода. В случая с този така наречен философ обаче, философията за съжаление не е стигнала отвъд стола до водата. Тя не се е издигнала от наблюдението на тривиалностите на живота до естествената наука. От друга страна, естествената наука не се занимава с философия, така че днешният химик изобщо не мисли за такива неща.

Това показва, че във философия, която от тази гледна точка може да се нарече „катедра-доктрина“, мисленето в термините на естествените науки все още няма място. Отново, в химията, в естествените науки, философията не играе никаква роля. Следователно, именно в света на учения липсват условията, които могат да проправят пътя към разбиране на по-дълбоките, вътрешни истини на Вселената във връзка с човека.

Човекът, който предприе това критично изследване, всъщност първо ми представи статията си в ръкопис. Но какво можех да направя с нея? Не може да се води дискусия с човек, чийто ум не притежава дори първите предпоставки. Не направих нищо по въпроса, но по-късно намерих статията отпечатана с всички грешки и всички глупости, съдържащи се в подобна „философия на стола“. Такива са изпитанията на съдбата, които Антропософията трябва да претърпи по пътя си. Човек трябва да е наясно с подобни ситуации, каквито толкова често възникват между Антропософията и нейните критици. Именно в тази област засега няма и най-малка възможност за разбирателство.

И този философ, много цитиран сред философите, дори прави някои отстъпки в съответствие с идеи, които са повече или по-малко популярна валута в съвременната цивилизация. Например, той признава, че някога е съществувал континент между Европа и Америка, наречен „Атлантида“, обитаван от древните атланти, праисторическо човечество. След това задава хипотетичния въпрос – не цитирам дословно – как е възможно днес, когато имаме правилна физиология и правилна психология, някой да може да си представи идеята да раздели човешкото същество по такъв начин! Разбира се, в антропософията това не се прави по начина,

по който може да се направи със стол, но той мисли така. Този философ – по свой начин той е напълно съвестен – беше честно озадачен как някой може да направи такова разделение или да поддържа такава примитивна концепция в сравнение със знанията, които един съвременен философ може да владее.

Еми, що се отнася до фундаменталните истини, съвременният философ не е в особено благоприятна позиция, но си мисли, че е. Преди два дни обясних на тези, които посетиха Учителския курс, какво всъщност представлява съвременният така наречен „психоанализ“.

Бих искал да повторя, че особеното на психоанализата е, че тя произлиза, от една страна, от дилетантската физиология, при която душевните сили не достигат сферата на духа, а остават свързани с тялото, докато от друга страна се основава на дилетантската психология. Двете не се пресичат. В резултат на това се формулират гротескни връзки, когато дилетантството се стреми да установи връзки между изследователската работа в психологията и изследователската работа във физиологията. И дилетантството е с огромни размери и еднакво голямо и в двата случая. Собственото психологическо дилетантство на психиатрите е равно по величина на физическото дилетантство, но когато и двете са еднакви по обем и действат съвместно, те се умножават взаимно. Това, според простата аритметика, образува квадрата на дилетантството. Така че, погледнато в истинска светлина, психоанализата е квадратът на дилетантството, защото е продукт на умножението на дилетантството с дилетантството.

Проблемът за нашия често цитиран философ се свеждаше до следното: той не можеше да разбере как някой би могъл да си представи такава примитивна идея, че човешкото същество да се раздели на четири части, както се разделя стол на три. Затова той излага хипотезата, че аз трябва да съм прероден атлант. Наистина доста гениално от гледна точка на философията на стола!

Човек може да бъде материалист, ако липсата на вътрешна сила прави невъзможно душевните сили да търсят отвор за намиране на пътя, който води към света на душата и духа, към архетипните начала. Нищо не може да се спечели, като се опитваме да докажем нещо с груби доказателства, защото материализмът със сигурност може да бъде доказан, стига доказателствата да се вземат от физическия свят. Това е решаващият момент. За да се намери пътят от физическото към духовното, е необходима вътрешна дейност, а не абстрактно разсъждение. Пътят към истинската антропософия се намира чрез онази вътрешна дейност в човека, която стимулира търсенето на истинско знание. И всякаква борба в опитите да се докаже нещо е безполезна, защото не можеш да спориш с човек, чиито доказателства се основават изцяло на физическия свят на сетивата. Да опровергаеш на такъв човек това, което за него е безспорно, остава невъзможно, докато му липсва онази първична сила на вътрешния живот, която единствена би могла да го насочи по пътя към намирането на духовния свят.

Това трябва да се разбере. Човек трябва да осъзнае, че на човека е дадено да се издигне по собствена свободна воля от физическото към духовното, че това издигане в духовния свят не е акт на сетивно обвързано разсъждение, а акт на вътрешен, съзнателен човешки опит. Само когато човек наистина има този жизненоважен вътрешен опит, той става способен да оцени Антропософията в правилната перспектива, разглеждана в сравнение с достойнствата на чисто физическите методи на познание.

Нашето време се нуждае от това. – Едва ли може да се очаква философия, чиито аналитични способности за разсъждение са приложими само към неща като столовете, да има лесно разбиране за това кои са истинските човешки ценности. Тя обаче е доста компетентна, когато борави с ценностите на столовете. Но това, от което човечеството се нуждае днес, е това, което води човека към човека, към истинския човек, а не само към външния му вид. Във външния си аспект външният вид отразява всичко, което е присъщо на архетипа на духовната същност, но не го разкрива на вътрешния опит. Защото в преживяването на *себе си* човек първо трябва да намери и разпознае себе си като същество от душа и дух. Така в крайна сметка пътят към всяко познание е свързан с познаването на себе си като образ на истинското Аз на човека.

Ако с нарастващата сила на любовта се достигне онова ниво на познание, при което човек разпознава като свое собствено „аз“ това, което на пръв поглед изглежда странно същество, и отново, ако се издигне до висотата, където земният свят се намира отново в архетипния свят, тогава човек вече не е ангажиран в процес на придобиване на абстрактно знание, а в процес на *живо познание*.

И именно в този жив процес на постигане на познание светът се разкрива на човека чрез неговото собствено същество и че неговото собствено същество се разкрива в неговия опит с външния свят. Така човекът става същество, което отново се озовава в цялата Вселена, защото познавайки себе си, той се научава да познава света и, познавайки света, се научава да познава себе си. В тази взаимовръзка между света и човека се разкрива това, което обединява човека с Божествено-Духовното, това, което кара съществото му да сияе с религиозното настроение на всяко истинско висше познание. И накрая, когато искреното познание се смеси с религиозния опит, тогава знанието излъчва религиозна емоция и прозрачността на знанието се издига до онази сфера, където вярата става знание чрез собствената си вътрешна сила на познание. Светът се намира в човека и човекът в света по пътя на познанието през света.

Така светът и човекът се обединяват в едно всеобхватно, космическо, духовно-божествено същество, в което човекът намира себе си и света и така за първи път се издига до истинското си човешко достойнство, което след това може да навлезе и в неговия религиозен и морален *етос* и да го направи напълно Човек.

(В етерния свят: чрез живото мислене: *докосване* .

В астралния свят: чрез дълбоката тишина на душата: *реч* .

В духовния свят: чрез разпознаване: *памет* .)

